משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר מועד

הון עשיר על משנה פסחים

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה פסחים

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-פסחים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה ב 4
משנה ו 4
משנה ז 4
פרק ב 4
משנה א 4
משנה ג 5
משנה ה 5
משנה ו 6
משנה ח 7
פרק ג 7
משנה א 7
משנה ב 7
משנה ד 12
משנה ו 13
משנה ז 14
משנה ח 15
פרק ד 16
משנה ג 16
משנה ה 16
משנה ז 16
משנה ח 17
משנה ט 17
פרק ה 17
משנה א 17
משנה ב 18
משנה ג 18
משנה ה 18
משנה ז 19
פרק ו 19
משנה א 19
משנה ב 20
משנה ג 20
פרק ז 20
משנה ב 20
משנה ג 20
משנה ד 20
משנה ז 21
משנה ח 21
משנה ט 21
משנה י 21
פרק ח 21
משנה א 21
משנה ב 22
משנה ה 22
משנה ז 22
משנה ח 22
פרק ט 23
משנה א 23
משנה ב 23
משנה ה 23
משנה ז 24
משנה ח 24
משנה ט 26
משנה י 26
פרק י 27
משנה ג 27
משנה ד 27
משנה ה 27
משנה ח 27
משנה ט 27

פרק א

משנה ב

פסחים

פסחים יש בה עשר פרקים, וכנגדה לקו המצרים עשר מכות, ועוד בה כי העשיריה היא המקבלת שפע העשרה, ועוד כתיב פסח לה'. והנה היא דלת דלה ועניה, והוא ואו, וכשנגאלה הנה הם דו פרצופים אשר יחדיו יעמודו והנה הנם עשר, וכך הם פרקי המסכתא הזאת, כי ארבעה פרקים ראשונים הם לבדם ונקראים פסח ראשון, והששה אחרונים לבדם ונקראים פסח שני, והיינו דנקראת פסחים לשון רבים, כמ"ש התי"ט בתחילת המסכתא, ובהיותם יחד אנו מכנים אותה בשם מסכתא של עשרה פרקים:

חולדה. דבר התנא בהוה, וכ"ש את שאינו הוה, ועוד בירושלמי דשבת (פי"ד ה"א עד:) אמרינן, מה חולדה זו גוררת ומנחת. גוררת ומנחת, משמע שאין דרכה לאכול מיד מה שנוטלת אלא מניחתו, ואפילו הכי לא חיישינן, כ"ש דלא חיישינן לשרץ אחר שאין דרכו להצניע מה שגורר, דאף אם גרר אימור אכלו:

משנה ו

בולד. פירש הרב, ולד של ולד. ואין לתמוה, כי כל שאינו אב ולד מקרי:

בנר. עיין מ"ש בריש פ"ב דעדיות:

משנה ז

ומודים ר"א ור"י. משום דעדיין לא שמענו סברתם דנדע מי הוא המודה שייך לומר ומודים ר"א ור"י:

פרק ב

משנה א

כל שעה וכו'. כתב הר"ב, מתניתין ר"ג היא ולית הלכתא כותיה, ע"כ. וקשה דהא ה"ל מחלוקת ואח"כ סתם, ומפני מה אין הלכה כמותו. והנה ראיתי דבש"ס דפרקין דלעיל דף י"ג ע"א גרסינן, אמר רב נחמן הלכה כר' יהודה, אמר ליה רבא ולימא מר הלכה כר"מ דסתם לן תנא כותיה (ופי' בכל שעה) רש"י, דתנן כל שעה שמותר לאכול מאכיל, ההיא לאו סתמא הוא משום דקשיא מותר, (פי' דאי ר"מ היא ה"לל כל שעה שאוכל וכו' ולמה ליה למימר מותר, הכי מפורש בש"ס דהכא), ונימא מר הלכה כר"ג דה"ל מכריע, א"ל

רבן גמליאל לאו מכריע הוא טעמא דנפשיה קאמר, ואי בעית אימא רב דאמר כי האי תנא דתניא וכו', ע"כ. והקשו התוספות (שם ד"ה רבן גמליאל) מה שהקשתי לעיל, וז"ל ותימא לר"י דלימא הלכה כרבן גמליאל דסתם לן תנא כותיה בפרק כל שעה וכו', ואפילו אי מספקא וכו', וי"ל דאאי בעית אימא סמיך, עכ"ל. אבל תירוץ זה דחוק הוא דלמקשן עצמו אנו מקשים, מפני מה הקשה לו בשביל ר"מ בכח סתמא ולא הקשה לו בכח זה בשביל ר"ג, שלא היה בידו להשיב כמו שהשיב בדר"מ, אלא ודאי צ"ל דלמקשן עצמו לא ס"ד שיהיה הלכה כרבן גמליאל מטעם סתמא, ומאי שנא מדר"מ. ולכן נלע"ד דעם מ"ש בעירובין פ"א משנה ה' ד"ה היתה, דיש הפרש בין מתניתין כר"פ למתניתין ר"פ היא, יתיישב שפיר. והוא דס"ד דמקשן היתה מתחילה שמתניתין לאו ר"מ היא דהוי יחידאה, אלא דכר"מ אתיא והוה ליה סתמא כר"מ, וזה הוא אמרו דסתם לן תנא כותיה, ומשום הכי הקשה למה לא פסק כותיה מהאי טעמא, אבל כשהוצרכנו לאוקמי מתניתין כר"ג, בעל כרחנו כמו שפירש רש"י וכמפורש בש"ס דהאי פרקין, פשיטא ליה דר"ג ממש הוא דקאמר לה ואין לה דין סתם, וכן נראה מלישנא דש"ס דהאי פרקין, דקאמרא לימא מתניתין דלא כר"י דאי ר' יהודה וכו', אלא מאי ר"מ האי כל וכו', כל שעה שאוכל מאכיל מבעי ליה, אמר רבא בר עולא מתניתין רבן גמליאל היא דתנן וכו'. ולא קאמר מתניתין כר"ג על הדרך שהתחיל מתניתין דלא כר"י, אלא רבן גמליאל היא ממש ויחידאה היא, ומשום הכי הקשה לו המקשן בסוגיא הנ"ל, דמ"מ ה"ל לפסוק כותיה מטעם מכריע:

משנה ג

רשבג"א. והלכתא כותיה, משום דבירושלמי (ה"ב טו.) אמוראי מפרשו למלתיה, ובבבלי נמי (דף לא:) הביאו תוספתא לפירושא דמלתיה, ואין לנו שום הכרח להוציא לישנא דמתניתין ממשמעותא דפליג, כמ"ש התי"ט:

משנה ה

אלו דברים. אלו מינים לא קתני כדקתני אלו ירקות, אלא אלו דברים, לרמוז ללחם זה דעונין עליו דברים הרבה. ועיין עוד טעם אחר בריש חלה:

בשיפון ובשבולת שועל. בסדר המשנה דירושלמי וכן בנוסחאות אחרות, גרסינן כמו בחלה שבולת שועל ושיפון, והכי מסתבר, ושם בחלה כתבתי טעם לסדר חמשה מינין אלו:

בחלה ובתרומה. הקדים החלה לתרומה שלא כסדר הפרשתם, כלישנא דקרא (במדבר טו, כ) חלה תרימו תרומה. לרמוז דעיקר מלתא דמצוה היא לשמור שיעור זה של חלה,

שאין לשין לפסח יותר משיעור חלה (עי' דף מח. או"ח סי' תנו), וסימניך ח"ג ה"מצות ל"ה' ר"ת ח"לה:

חלת תודה ורקיקי נזיר. סיפי דקרא דכתיב בהו נקט התנא, ובתודה נזכרו החלות בסוף, ובנזיר נזכרו הרקיקין בסוף. ועיין עוד מ"ש בזה במשנה ו' פ"א דחלה. ודע כי מ"ש שם בפרט שהוצרך התנא לאשמועינן המורבכת שבתודה, משום שרוב אפייתה היא בשמן ואיכא למימר דהוי מצה עשירה, יש לזה סמך בירושלמי דהכא (ה"ד טז:) דגרסינן, ר' סימון בשם רי"בל אותו כזית שאדם יוצא בו י"ח בפסח צריך שלא יהיה בו משקין, ר' ירמיה אמר למצוה אתאמרת, ר' יהודה בן פזי אמר לעיכוב אתאמרת, ר' אמר למצוה אתאמרת, מלתיה דר' בון בר' חייה אמר לעיכוב אתאמרת, התיב ר' בון בר חייה והתנינן חלות תודה, אית לך מימר חלות תודה שאין בהן משקין (פירוש, והואיל והקשה מדתנן להו במתניתין, ש"מ דלעיכוב אתאמרת, דאי לא תימא הכי מאי קושיא היא זו הלא שרי), א"ר יוסי תמן רביעית היא ורביעית מתחלקת לכמה מינין, ע"כ:

משנה ו

בין לחין בין יבשים. כתב הר"ב, דאקלח קאי, דבעלים אין יוצאים בהם אלא לחים. וה"ט דהפסיק בתיבות יוצאין בהם, דלכאורה מיותר הוא, והא דלא נטר ליה עד אמרו ויוצאין בקלח שלהן, משום דבעי למימר אבל לא כבושין וכו' דקאי אף אעלים, ואלו שנא כל הבבא אחר ויוצאין בקלח שלהן, איכא למטעי ולמימר דכולה בבא אקלח קאי ולא אעלים, אבל עתה ששינה מקומה והוסיף בה תיבות יוצאין בהן, פתח לנו פתח לפרשה כתקונה:

כבושים. בחומץ, כ"פ הר"ב ורש"י. וידוע שהחומץ מוציא המרירות מהעשבים יותר מהבישול ושילוק, ומשום הכי הוי לא זו אף זו לגביהן. ומ"מ תמהני מהתוספות (דף לט: ד"ה לא שלוקין) שהעירו על שלוקין, והוכיחו מכאן דשלוק הוי טפי מבשול, כדי שלא יהיו לגבי מבושלין זו ואצ"ל זו, ולא העירו על כבושן דלכאורה הוי זו ואצ"ל זו אם לא נאמר הטעם הנ"ל. ואפשר דטעם זה היה פשוט בעיניהם, ושמלתא דפשיטא הוא ולא הוצרכו לומר דבהכי איירי כיון שכבר פירשו רש"י:

ומצטרפין לכזית. כתב הר"ב, דאחמשת מיני דגן נמי קאי. והזכירו הכא בירקות דלא מתערבי, דמצות אתו במכ"ש דמתערבים יפה:

ויוצאין בקלח שלהן ובדמאי וכו'. תיבת ויוצאין אכולהו קאי, משום הכי לא קתני ומצטרפין לכזית אחר ויוצאין בקלח שלהן, שלא להפסיק ביניהם:

משנה ח

אין מבשלין וכו'. משום סיפא דאבל סכין ומטבלין אותו בהן, דדומה לענין חרוסת וחרדל דהם דברים שנעשים לטבל בהם בשר כמו שכתב הר"ב, שנא דין זה הכא. ובזה נחה תמיהת התוספות (דף מא. ד"ה אין מבשלים) והביאו התי"ט שתמה על זה:

במשקין. משבעה משקין, אשר הם בכלל מים. ומי פירות. אינם בכלל מים, ואפילו הכי אין מבשלין בהם:

סכין ומטבלין. פי' רש"י (דף מ:) והביאו התי"ט, סכין בשעת צלייתו, ומטבלין בשעת אכילתו, עכ"ל. ועל פי סדרם שנאם, אע"ג דהוו זו ואצ"ל זו דבשול אסרה תורה:

פרק ג

משנה א

רבי אליעזר אומר אף תכשיטי נשים. ש"ס (דף מב:) והביאו הר"ב, תכשיטי נשים ס"ד, אלא אימא אף טפולי נשים, דאמר רב יהודה אמר רב בנות ישראל שהגיעו לפרקן וכו', טופלות אותן וכו'. ופי' רש"י, תכשיטי נשים הוא כחל ושרק ובשמים שתולות בצואריהן להריח, ומאי חמץ איכא, עכ"ל. משמע דתכשיטי נשים גריעי מטפולי ושרו אפי' לר"א, מש"אכ טיפולי. וקשה דבירושלמי (ה"א יט:) אמרינן, אית תניי תני תכשיטי, ואית תני תני טיפולי, מאן דאמר טיפולי כ"ש תכשיטי, מ"ד תכשיטי הא טיפולי לא, ע"כ. הרי מפורש דטיפולי גריעי מתכשיטי, וא"א לומר דהירושלמי חולק עם הבבלי בהא, דהוי מחלוקת במציאות. לכן נל"עד דתכשיטי נשים הם חלב חיטה, והוא חמץ נוקשא בעיניה, שהנשים מכבסים בו בגדיהם הלבנים, וטפולי הוא חמץ נוקשא ע"י תערובת כמ"ש הר"ב, והא דקאמרא הש"ס תכשיטי נשים ס"ד, פירושו הוא, ס"ד דר"א לבד קאמר ליה, והלא הוא חמץ נוקשא בעיניה דאף הת"ק מודה ביה, ומשני אף טיפולי נשים וכ"ש תכשיטי דאף ת"ק מודה בהו, והזכיר ר"א הטיפולים בלשון תכשיטים, על כי לשון נקייה דבר. ועוד רמז לנו דהאיש אשר יעשה כן, כמתקשט בתכשיט אשה דמי ואסור:

זה הכלל וכו'. כתב התי"ט בשם התוספות (דף מג. ד"ה למה) דר"א קאמר לה. עיין מ"ש בפ' ט"ו דשבת משנה ב' ד"ה כלל:

משנה ב

וכן לענין הטומאה וכו'. אין להוכיח מכאן על אוכל פחות מכביצה אי מקבל טומאה או לא, דבפסח איסורו חושבו, ובשאר ימות השנה כחלק מחלקי העריבה אנו מחשבין

אותו. או שאין אנו מחשבין אותו כחלק ממנה, אבל עדיין לא ידענו אם הוא עצמו יהיה טמא או לא כשלא יתחשב מחלקי העריבה:

אם יש כיוצא בו וכו'. מ"ש התי"ט לישב לשון הרמ"בם שיהיה שיעור מהלך מיל שני חומשי שעה, לא נהירא בעיני כלל, דהנסיון יוכיח שמשתנץ החמה עד שתשקע בימים הבנתים הוא פחות מהזמן שיש משתשקע עד שתנץ, ולפי דבריו היו לו להיות זמן שוה, שהרי בין היום והלילה כ"ד שעות שוות כל אחת לחברתה יש, והמדקדק בדברי רז"ל ימצא בכמה מקומות שתחילת הלילה היא מצאת הכוכבים עד עמוד השחר, ומה"ט מעמוד השחר עד צאת הכוכבים הוא יום, והראיה מק"ש דכתיב ביה (דברים ו, ז. יא, יט) [ו]בשכבך ובקומך. שצריך לקרותו פעם אחת בלילה ופעם אחת ביום, ותנן (ריש ברכות) מאמתי קורין ק"ש בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. דהיינו משעת צאת הכוכבים כמפורש בש"ס (שם ב.), ומאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר(ו) וכו' וגומרה עד הנץ החמה (שם מ"ב), וא"כ אפוא מצינו הפך הרמ"בם ז"ל לפי דברי התי"ט, שהרי הוא הוציא מהכלל של י"ב שעות היום שנזכרו במהלך אדם בנוני שיעור הנץ החמה ושקיעתה, והכא אנו רואים דאדרבא תרויהו נכללו ביום ויצאו מכלל הלילה, ואף על זה קשה שהנסיון יוכיח שאם יהיו שניהם מן היום נמצא שלעולם י"ב שעות היום הם ארוכות מי"ב שעות של הלילה אפילו בימים הבנונים, שאין ספק שהזמן שיש מעמוד השחר עד צאת הכוכבים הוא יותר מהזמן שיש מצאת הכוכבים עד עמוד השחר, ונראה שכיוצא בזה היא ההרגשה דר' יוסי דירושלמי דגרסינן התם בפ"ק דברכות (ה"א ד.) אמר ר' יוסי בר רבי בון אם את אומר ליתן עביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית, נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין, ותני באחד בתקופת ניסן ובאחד בתקופת תשרי היום והלילה שוין, ע"כ. והוא ששיעור עמוד השחר עד הנץ החמה הוא יציאת החמה מעובי הרקיע, וכניסתו בעובי זה הוא משקיעתו עד צאת הככבים, ומקשה למאן דס"ל ליתן שני הזמנים האלה ללילה דא"כ אין היום והלילה שוין.

ולכן צריכים אנו למודעי שיורנו בדינים התלוים בשעות היום או בשעות הלילה, כגון אוכלין כל ארבע וכו' דערב פסח (פ"א מ"ד), וכיוצא בזה שלא אמרו בפירוש תחילת זמנם, באי זו שעה אנו צריכים להתחיל אותו, אם נתחיל אותו מעמוד השחר או מהנץ החמה, וכן בלילה אם מתחילים אנו למנות שעותיה משקיעת החמה או מצאת הככבים, ואם אמת היה הדבר שכתב התי"ט בשם הרמ"בם שהי"ב שעות של היום הם נמנים מהנץ החמה עד שקיעתה, נמצא שביומי ניסן משעלה עמוד השחר עד חמשה שעות לא נגמרה השעה הרביעית, שהרי אותה שעה שיש מעמוד השחר עד הנץ החמה אינה

בכלל היום, כי מהנץ החמה מתחילים י"ב שעות היום ומשם ואילך אנו מתחילים למנות שלישתו, ואם נעריכהו לערך הק"ש ונתחיל למנות היום מעמוד השחר, נמצא ששלשה שעות אחר הנץ החמה כבר עברו ארבע שעות מהיום, שהרי כל אותה שעה שמעמוד השחר עד הנץ החמה היא מכלל היום, ואע"ג דהשעות האלו הם נחלקים לפי אורך היום ויהיו ארבע שעות לעולם שליש היום וכן כיוצא בזה, מ"מ יש הפרש ביניהם, שהרי אף אם נאמר שמהנץ החמה ועד שקיעתה יש י"ב שעות בימים בנוניים, כשנוסיף עליהם שני שעות שיש מעמוד השחר ועד הנץ החמה ומשקיעתה עד צאת הככבים, אם לא נחשבם כלל לפי דברי הרמב"ם הנ"ל שמן הלילה הם חשובים ולא מן היום, נמצא שעד יעבור אותה שעה שלימה שמעמוד השחר ועד הנץ החמה ואח"כ ד' שעות מהי"ב לא עבר שליש היום, אבל אם נחשוב אף אותם השני שעות מן היום נמצא היות היום י"ד שעות אלא שמתחיל מעמוד השחר ויהיה שלשיתו ארבעה שעות ושני שלישים, ולכן אותו שליש היום יקדים לעבור קודם שיעבור שליש היום לפי דברי הרמ"בם הנ"ל שליש שעה אחת, וממנה תדון לשאר החלקים חוץ מהדברים הנוגעים לחצות היום ממש או חצות הלילה ממש, שבין שתמנה שני שעות אלו מן היום בין שתמנם מן הלילה לעולם יהיה הזמן שוה, והנה הספק מבואר. ועוד מספקא לן אם נמנה אותם שני שעות אחת ליום ואחת ולילה איזו היא מן היום ואיזו היא מן הלילה, אם נאמר שהלילה מתחלת מצאת הכוכבים והיום מהנץ החמה, או אם נאמר שהיום מתחיל מעמוד השחר והלילה משקיעת החמה. ושני הספקות האלו מולידים ספקות יתרות מהראשונות, שאפילו בדברים התלוים בתחילת הלילה או בסופה, או בתחילת היום או בסופו, או בחצות היום או בחצות הלילה, אנו מסתפקים בהם מחמת ספקות אלו, כמבואר למי שיש לו מוח בקדקדו בלי שנאריך:

והנה מצאנו וראינו שצוה הק"בה להקריב קרבנות דווקא ביום, דכתיב (ויקרא ז, לח) ביום צוותו. וראינו לרז"ל הקדושים שאמרו (זבחים נו.) שהדם נפסל בשקיעת החמה אע"פי שנשחטה הבהמה בעוד השמש על הארץ וכ"ש אם תשחט בלילה, ואמרו ששחיטת התמיד היתה בעמוד השחר כדתנן בפ"ג דיומא (מ"א) אמר להם הממונה צאו וראו וכו', א"כ אפוא עינינו רואות שמעמוד השחר מתחיל היום ומשקיעת החמה מתחלת הלילה, אף אנו נאמר שכל הדברים התלויים בשעות היום או הלילה אשר לא ביארו רז"ל בפירוש תחילת זמנם, שנתחיל למנות שעות היום מעמוד השחר ושעות הלילה משקיעת החמה, ונמצא שיהיה בימים הבנונים מעמוד השחר ועד שקיעת החמה י"ב שעות והם י"ב שעות היום, ומשקיעת החמה ועד עמוד השחר כמו כן י"ב שעות והם י"ב שעות הלילה.

והסברא נמי מוכחת שכן הוא, שהרי עמוד השחר הוא התחלת זריחת השמש שהולך ומתקרב לעלות על שטח הארץ להאיר עליה וזה הוא יום, וא"כ ראוי זה להקרא תחילת היום, ושקיעת החמה הוא תחילת צאתו מעל הארץ להאיר תחתיה ותשת חשך ויהי לילה לשוכנים עליה, ולכן הדין נותן שנקרא לשקיעתו תחילת הלילה:

ויש עוד לנו ראיה, ממאי דאמרינן בפסחים דף י"ב, דאמרינן התם דבין לר' יהודה בין לר"מ דקמפלגי בכמה שעות יכול אדם לטעות, דבשש שעות הראשונות אדם יכול לטעות לאחריו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה עד כל השעה ראשונה של היום, אבל מהשעה ראשונה ולאחוריו ודאי לא טעי דבין יממא לליליא לא טעו אנשי והשעה שקודם השעה ראשונה של היום ליליא הוא, ואמרינן עוד התם בסוף הסוגיא, אמר רב שימי בר אשי לא שנו אלא בשעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר בתוך (פי' כשהתחיל, רש"י) הנץ החמה, עדותן בטלה (דאין כאן טעות אלא כזב, רש"י), ומקשה פשיטא, ומשני מהו דתימא חדא מלתא קאמרי תרויהו, קמ"לן:

ועתה אומר אי אמרת בשלמא דהשעה ראשונה שנזכרה במחלוקת השעות הוא מעמוד השחר ואילך אתי שפיר, דאע"ג דכי תלו עדותיהו בשעות אמרינן דקטעו בין השעה שקודם הנץ החמה שהיא השעה ראשונה לשנייה שהיא אחר הנץ החמה, מ"מ כי תלי עדותם בהנץ החמה לא אמרינן דקא טעו אפילו בדבר מועט כזה אלא משקרי בדבורם ועדותם בטלה, אבל אי אמרת דהשעה ראשונה מתחלת מהנץ החמה, ושמה שאמרו שבין יממא לליליא לא טעו אנשי היינו מהזמן שיש קודם הנץ החמה אחר עמוד השחר לאחר הנץ החמה, אמאי קאמר לא שנו אלא בשעות, הלא אפילו תלו עדותם בשעות בכי האי גוונא לא טעו אנשי, דהרי הוא טעות שבין יממא לליליא:

ואין להקשות ולומר דאדרבא יש להוכיח מענין זה הפך דברינו אלו, דהא תנן (סנהדרין פ"ה מ"ג) אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטלה, שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב. הרי שאפילו בין היותה במזרח או במערב לא קטעו וכ"ש דלא קטעו בין הנצה ללא הניצה, וא"כ מוכרחים אנו לומר בעל כרחנו דאותה שעה ראשונה דאמרינן לעיל דקא טעו היינו מהנץ החמה ואילך, דבשעה שקודם הנץ החמה לשעות שאחריה ודאי לא קטעו ושזה הוא אמרם דבין יממא לליליא לא קטעו אנשי. דאין זו קושיא, דהשינוי שיש בחמה בין תחילת חמש לסוף שבע, דבהכי מוקמינן דבורייהו כמו שמפורש בירושלמי (פ"א ה"ד ד:) והכי משמע מהבבלי, לבטל עדותם להקל בדיני נפשות כמ"ש התוספות (סנהדרין מא: בד"ה א' אמר שלשה וכו'), הוא שינוי מפורסם וגלוי על כי כבר אור השמש נתפשט על כל הארץ, ולכן אמרינן ודאי לא קא טעו בהא אלא

קא משקרי, משא"כ בתחילת זריחתו שאע"פי שיצא ממקומו ועלה על קו המקיף הארץ ההיא אשר שם ראו המעשה ושזה נקרא הנץ החמה לאותו חלק הארץ, מ"מ אינו נראה תכף ומיד לכל אדם כי אם קצת מאורו כי גובה ההרים בכמה מקומות מכסה גופו, ולכן אפשר לאדם לטעות ולסבור שכבר הנץ החמה אלא דגובה הר או גבעה מכסהו, והוא עדיין לא הנץ שעדיין לא עלה על קו המקיף הארץ ההיא הנקרא בלשון לעז אוריזו"נטי, או אפשר שכבר עלה וגובה ההר מכסהו והוא סבור שעדיין לא עלה, ומשום הכי כי תלה עדותו בשעות אמרינן דטעה אף בין קודם הנץ לאחר הנץ, דלא נתן דעתו לראות בבירור אם הנץ ממש או לא אלא הלך אחר מראית עיניו בזכות האויר ועליו חשב חשבון השעות לפי דעתו, אבל כי קא מדקדק לתלות עדותו בהנץ החמה ממש, ש"מ שנתן דעתו יפה לראות אם הנצה או לא, ולכן אפילו בין קודם הנץ לתוך הנץ לא קא טעי, ומשום הכי אמרינן דאם אחד אומר קודם ואחד אומר תוך עדותן בטלה, דודאי לא קטעו אלא שקורי קמשקרו, ולעולם אימא לך דהשעה ראשונה של הי"ב שעות של היום מתחלת מעמוד השחר ומשם מתחילין הארבע שעות שאוכלין בערב פסח, שהרי אמרינן בש"ס (דף יב:) דכמחלוקת בבדיקות דעדים כך מחלוקת בחמץ והא בהא תליא:

ומעניין זה נמי יש להוכיח דמשקיעת החמה מתחילים שעות הלילה, שהרי אמרינן בירושלמי פ' היו בודקין (סנהדרין פ"ה ה"ג כה:) דר"מ ס"ל דמשש שעות ולמעלן מדבריהם, וגרסינן התם, מ"ט דר"מ, אך ביום הראשון זה חמשה עשר, יכול משתחשך ת"ל אך חלק, הא כיצד תן לו שעה אחת קודם שקיעת החמה, ע"כ. מדלא קאמר תן לו שעה אחת קודם צאת הכוכבים והיא אותה שעה שיש משקיעת החמה ואילך, ש"מ שאותה שעה משתחשך מקרי, והיא שעה ראשונה של יום חמשה עשר, וכדי שלא נעבור אדאורייתא צריך ליתן לו שעה קודם שחל עליו איסור תורה, והשעה הזאת היא קודם שקיעת החמה, והשעה הזאת נמי לר"מ היא מדאורייתא אלא דאין חייבין עליה כרת, ורבותינו ז"ל גזרו בשביל אותה שעה עד שש:

ומלישנא דמתניתין דמגילה (פ"ב מ"ה) נמי יש להוכיח כן, דתנן כל היום כשר וכו' זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום. וקא מזכיר בה כל ענייני הקרבנות אשר הם פסולים בשקיעת החמה, ש"מ דמשקיעת החמה ואילך לאו יום הוא. וכמו כן תנן התם (מ"ו) כל הלילה כשר לקצירת העומר. ובמנחות תנן (פ"י מ"ג) אמר להם בא השמש אומרים הין. ולא היה אומר להם יצאו הכוכבים, ש"מ שמשבא השמש הוי לילה:

ועל פי דרך זה יתישב נמי לשון הר"ב שכתב על פי דרך הרמ"בם, ושיעור זה כזמן שני חומשי שעה. כי באמת להלוך מיל צריך יותר מחומש וחצי משעה, שהרי כתב הרמ"בם

והביאו התי"ט בברכות פ"א (מ"א ד"ה עמוד השחר) שמעמוד השחר עד הנץ החמה יש כמו שעה וחומש שעה, ומסתמא יהיה כמו כן משקיעתה עד צאת הכוכבים, והנה רז"ל שיערו בש"ס דידן דף צ"ד מהלך ארבעים מיל מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים, וכבר אמרנו שמעמוד השחר ועד שקיעת החמה יש שם י"ב שעות, נמצא שמשקיעתה ואילך עד צאת הככבים יש עוד כשעה וחומש, נמצא שמהלך עשרה פרסאות הוא בי"ג שעות וחומש, עמוד לחשבון ותראה שבשני חומשי שעה הולך מיל וחומש ומעט יותר, ובחומש וחצי לא ילך אפי' המיל, ומהאי טעמא נקט הר"ב והרמ"בם ששיעור מיל הוא כזמן שני חמשי שעה שהוא זמן מסויים, דאם לא כן מה יאמר הלא בחומש וחצי אינו הולך מיל, ורז"ל מיל אמרו, ואע"ג דנראה כמקל מ"מ אינו כן, שהרי כל אלו השיעורים אינם בדקדוק, דהא לפי דברי הראב"ע שהביא התי"ט בברכות (שם), אינו הולך אפילו כל כך בשני חמשי שעה ע"ש, ועמוד לחשבון ותראה שכן הוא, וזה מסכים יפה עם מה שאמרו בש"ס (שם) שמעמוד השחר ועד הנץ החמה מהלכו הוא ד' מילין, וכן משקיעתה עד צאת הככבים מהלכו ד' מילין, שאם תחשוב ע"פ חשבון הרמב"ם שכל א' משני זמנים אלו הם כשעה וחומש שהם ששה חומשי שעה שהם שלשה פעמים שני חמשים, תמצא שהם כמו ד' מילין, שהרי אנו מונים לכל שני חומשי שעה מיל וחומש ומעט יותר, נמצאו שלשה מילין ושלשה חמשי מיל ושלשה משהו יותר שבין כלם, יעלו לד' מילין פחות מעט, ואין קפידא כי באמת אף רז"ל לא נתנו דבריהם בענין זה לשיעור מדוקדק אלא בקירוב, כמו שעשו בכמה עניינים הדומים לאלו כי ידעו בבידי אדם א"א לצמצם: **אבל** עדיין צריכים אנו למודעי שיודיענו לישב הסוגיות דברכות דף (א') [ב'] ע"ב ומגילה דף כ' ע"ב, דבפירוש אמרינן התם שמעמוד השחר עד צאת הכוכבים יממא הוא, דאי הכי קשה אמאי נפסל הדם בשקיעת החמה, וכן קשה מהוכחות שהוכחתי הפך זה מהמשניות והסוגיות דלעיל, וצ"ע לענין דינא, ועיין בס' מנחת כהן במאמר מבא השמש כי אני הנלע"ד כתבתי טרם בואו לידי הספר ההוא:

משנה ד

זה הכלל תפח תלטוש בצונן. דברי ר"ע הם ולא סתמא תנן לה, שהרי לעיל (מ"ג) פסק הר"ב כר"א, דמשמע דאין הלכה כבן בתירא דאמר תטיל בצונן. ואפילו תימא דהוי סתמא, אין כאן קושיא לפי מה שכתבו התוספות במתניתין דלעיל (דף מו. ד"ה תטיל בצונן) דאף ר"א ור"י מודו לבן בתירא דהטלת צונן מועיל, וכן הוה מודה ר"י כשאירע קלקול, מכלל דלא פליגי אלא בלכתחילה אם יפרישנה על דעת כן ודיו, אבל בדיעבד מודו שאם הפרישה ויעשה כן שיועיל והיינו תפח תלטוש בצונן דהכא:

משנה ו

ארבעה עשר שחל להיות בשבת וכו'. כתב הר"ב דהלכה כר"א בר צדוק דמחלק בין תרומה לחולין והכי איתא בירושלמי, אבל קשה דבירושלמי (ה"ו כג:) אמרו בפירוש, דמשום דהלכה כר"ג דמחלק בין תרומה לחולין בי"ד סתם כדתנן בפ"ק (מ"ה) דכותיה פסקו בירושלמי (פ"א ה"ה ו.), משום הכי הכא נמי הלכה כר"א ברבי צדוק דמחלק בין תרומה לחולין, וא"כ לפי שיטת הבבלי (דף יג.) דפסק בפרקא קמא דלא כר"ג דמחלק אלא כר"י דאינו מחלק כלל וכן פסק הר"ב לעיל (פ"א מ"ד), נמצא דאין הלכה כר"א ברבי צדוק, וא"כ קשה לר"ב למה פסק כותיה. ועוד קשה דבפ"ק דף י"ג ע"א בבבלי גרסינן, דרב דפסק הלכה כר' יהודה דס"ל דבין חולין ובין תרומה אוכלין כל ארבע ותו לא, אמר כי האי תנא, דתניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת, ושורפין תרומות תלויות וטמאות וטהורות, ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ארבע שעות, דברי ר"א איש ברתותא שאמר משום ר' יהושע, אמרו לו וכו' עד אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר"א בן יהודה איש ברתותא שאמר משום ר"י, מאי לאו אפילו לאכול (פי' עד ארבע שעות פסקו כמותו, אפילו בתרומה והיינו כרב, כן פי' רש"י), אמר רב פפא משמיה דרבא לא לבער, ע"כ. ופי' רש"י בביעור הוא דקבעו הלכה כמותו, דבין החולין ובין התרומה מבערין מלפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות לבד כי חלוקין עליו חביריו, אבל באכילה אפשר דלא קבעו כמותו ויהיה מותר לאכול התרומה כל חמש כר"ג, דלא כרב דפסק כר' יהודה. הרי מפורש דלכ"ע הלכה כר"א ב"י איש ברתותא בבעור, שאינו מחלק בין חולין לתרומה, מדלא אמרא הש"ס מאי לאו לאכול אלא מאי לאו אפילו לאכול, דמשמע וכ"ש בלבער דפסקו כמותו דאין חילוק, וקאמר רב פפא דבלבער דווקא פסקו כמותו, וא"כ אפוא למה פסק הר"ב כר"א ברבי צדוק דמחלק בביעור בין חולין לתרומה. והנה ראה ראיתי שאף בין הפוסקים נפל מחלוקת בזה כמבואר בבית יוסף בהלכות שבת סימן תמ"ד. והנראה לע"ד הוא דפירושא דמתניתין הכי הוא, דלר"מ מבערין את הכל חוץ ממה שצריך לו לשבת, אם חולין יהיה או תרומה הכל שוה, וכמו שפירש הר"ב, דליכא לפרש מבערין את הכל כמשמעו דא"כ על איזה לחם יקיים מצותו בשבת, וחכמים סל"הו דאינו צריך לבער כלל עד כי יבא זמנו ביום שבת, ואף הם מדמים חולין לתרומה להקל, ור"א ברבי צדוק מחלק בין חולין לתרומה, וקסבר דהתרומה שאוכליה מועטים מבערים אותה מלפני השבת חוץ ממה שצריך לו לשבת, אבל החולין שאוכליו מרובים אינו צריך לבער כלל עד כי

יבא זמנם ביום שבת, והלכה כר"מ דקאי בשיטת ראב"י איש ברתותא, דפסקו כמותו בביעור אליבא דכ"ע:

משנה ז

למול את בנו ולאכול סעודת אירוסין. הפסח והמילה שניהם במצות עשה שיש בהם כרת, לכך סמכם התנא, ומפני שעיקר המסכתא איירי בפסח לא הקדים סעודת אירוסין. ועוד יש רבותא בה כשאין שהות, דאעפ"י שאין בה מצוה כל כך כמילה ופסח, מבטלו בלבו ואינו חוזר. ועוד עיין מ"ש בספרי חושב מחשבות במאמר מאורי אש רמז ע"ח:

ולשבות שביתת הרשות. כתב הר"ב, לקנות שביתה כדי לילך משם ולהלאה אלפים אמה. וכתבו התוספות (דף מט. ד"ה לשבות) והביאו התי"ט, דהאי רשות דומה לאלו הן משום רשות דפ' בתרא דביצה (מ"ב) דהוו מילי דמצוה וקרי להו התנא רשות, כדי שלא תקשה על המסקנא דאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה (עירובין לא.). ולעד"נ דהאי רשות דווקא, והא דאמרינן דאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, היינו ע"י עירוב, משום דקי"לן כר' יהודה דאמר עיקר עירוב ברגל (שם נא:), וקולא הוא שהקלו לעשיר שיערב בפת ולא הקלו אלא לדבר מצוה, משום דלית ליה קלא, והרואה שהולך ביום שבת יותר מאלפים רחוק מביתו מצד אחד אומר שהולך חוץ לתחום מכיון שראה אותו בהכנסת כלה בביתו, משא"כ כשהולך להחשיך על התחום לקנות שביתה שם שהדבר מפורסם, ולא עוד אלא דעיקר דינא דתחום שבת תלוי במקום שעומד בו בהכנסת כלה למדוד האלפים סביבם, ולמה לא נתיר לו דבר זה אפילו לדבר הרשות וכי חייב אדם לקבוע ביתו לעולם במקום אחד:

ובע"כ אנו צריכים לפרש רשות ממש, ולומר שיש הפרש בינו למצוה דווקא כשאינו הולך לקנות שביתה במקום שרוצה שיקנה עירובו, אבל לא כשהולך שם ממש, שהרי תנן בפ"ד דעירובין משנה י' שמי שיצא לילך לעיר שמערבין בה והחזירו חבירו שהוא מותר לילך אע"פ שחזר, הואיל וכבר החזיק בדרך אנו מחשבים אותו כאילו הגיע במקום שלבו חפץ וקנה שביתה שם. ולכן אומר אא"ב דאין זה דווקא אלא במערב לדבר מצוה, אבל שלא לדבר מצוה לא די בהחזיק בדרך אלא בעינן שיקנה שביתה ממש באותו מקום אם אינו אנוס כגון שבא מן הדרך וחשיכה לו, אתי שפיר דקמ"לן מתניתין דהכא דיחזור מיד ואע"פ שלא נעשת מחשבתו שיקנה עירובו באותו מקום שהיה חפץ לקנות שביתה לדבר רשות, שהרי צריך לחזור ואינו מגיע לשם. אבל אי אמרת שהאי לדבר הרשות הוא מצוה, מאי קמ"לן מתניתין דיחזור מיד פשיטא שיחזור שהרי כבר נעשת מחשבתו, דהואיל ולדבר מצוה היה מערב משהחזיק בדרך קנה עירובו אע"פ שיחזור לאחוריו

ואינו מגיע לשם, ולמה יעכב עצמו מלחזור לקיים מאי דאמור רבנן לבער החמץ, אלא ודאי לרשות ממש איירינן, וקמ"ל מתניתין דאע"ג דהליכה הזאת הליכה על מצוה מקרי, שלא לעבור על מאי דאמור רבנן דאסור לילך ביום השבת יותר מאלפים אמה רחוק ממקום שקנה בו שביתה, דאילולי כן הוא לא היה הולך היום בדרך הזה אלא מחר היה הולך לדרכו אף כי רחוקה היא, דאעפ"כ מחזירים אותו ויקנה שביתה בביתו ולא די בהחזיק בדרך הואיל ולדבר הרשות הולך כמ"ש לעיל, ולא דמי לבא מן הדרך וחשיכה לו דהתירו לו ולכיוצא בו לקנות שביתה ברחוק ממנו שלא לשום מצוה דהתם אנוס הוא, ועוד אין לו דירה קבועה במקום שהיה עומד כי בדרך הוא, ועוד קצת מצוה איכא ליכנס לעירו ולביתו בשבת ולא לישב על אם הדרך:

כל זה חשבתי לפרש בכח משנה זו, אבל ראיתי אחרי רואי שאע"פי שלענין דינא נלע"ד שהאמת כך הוא, דמ"מ אין להוכיח ממשנה זו ענין זה כלל, דהא בירושלמי (ה"ז כד.) גרסינן בפירוש דלשבות שביתת הרשות, היינו לילך אצל רבו או אצל מי שגדול ממנו בחכמה, וזו היא מצוה ממש שמערבין עליה, כדתנן בעירובין (פ"ג מ"ה) אם בא חכם מן המזרח עירובו למזרח וכו', וכ"ש בערב הרגל דהיא מצוה רבה, דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל (ר"ה טז:). ואפשר דקרי לה התנא רשות, ע"ד אל תתודע לרשות (אבות פ"א מ"י) דהיינו למלכות, דמאן מלכי רבנן (עי' ג'יטין סב.). אבל עתה קשה דמאי קמ"ל מתניתין, פשיטא דיחזור מיד שהרי כבר קנה עירובו משהחזיק בדרך אע"פ שיחזור לביתו קודם שיגיע לשם, ועוד קשה דאמאי לא תנן לקנות שביתת הרשות, דלשבות משמע שעתה היה הולך בדרך דווקא לשבות שם. לכן נלע"ד דאיירי שיש נהר או כיוצא בו שאינו יכול לעבור בי"ט, ושעתה היה מקדים הליכתו לעבור אותו מקום קודם שיקדש היום, ולא לקנות שביתה לבד היה הולך אלא לשבות ממש במקום רבו או מי שגדול ממנו, וקמ"ל מתניתין דאעפ"י שאם יחזור לא יוכל לילך יותר לאותו מקום כי יחשיך עליו היום, דמ"מ יחזור, שהרי מצות ביעור חלה עליו מיד, והקבלת פני רבו אינה חלה עליו עד שיגיע הרגל, ולכן כל הקודם זכה ותדחה חברתה מפניה, כי לעת עתה כרשות היא חשובה לגבה הואיל ועדיין לא חלה, ואפשר דמשום הכי קראה התנא דבר הרשות:

משנה ח

רמ"א זה וזה בכביצה. ש"ס (דף מט:) קסבר חזרתו כטומאתו בכביצה וכו', פי' שטומאתו באתה לו בכביצה, כן יש לפרש בדוחק למאן דס"ל דאוכל פחות מכביצה מקבל טומאה (עי' תוס' יומא עט. ד"ה נטלו במפה):

פרק ד

משנה ג

מקום שנהגו למכור וכו'. הואיל והזכיר ר' יהודה במשנה דהמוליך (מ"ב) דנשנת אגב ההולך (מ"א), תני נמי הא סמוך לה דנזכר בה ר' יהודה, ואח"כ חזר לענייננו מקום שנהגו לאכול צלי וכו':

מקום שנהגו שלא למכור. נ"א מקום שלא נהגו למכור. כשנדקדק היטב נפקא מינה טובא בין שני הנוסחאות, דבגרסת מקום שנהגו שלא למכור שמעינן שאין המנהג נקבע לאיסור אלא א"כ שמענו שמימי קדם געגו במי שהיה רוצה למכור ולא הניחוהו, ולגרסת מקום שלא נהגו למכור משמע דכל שלא שמענו מעולם שמכרו, אע"פ שלא ידענו אם אירע מעשה שגערו במי שהיה רוצה למכור, מ"מ כבר נקבע המנהג לאיסור. כלל העולה, לנוסחא הראשונה אין לא ראינו ראיה, ולשניה לא ראינו הוי ראיה:

משנה ה

וב"ה מתירין. מידי דהוה התענית, דאין איסור אאכילה בו להתענג אלא להיות עליו לטורח ולהצטער, וכמו כן איסור המלאכה (בפ"ע) [בע"פ] אינו להתענג בו כמו בי"ט, אלא אדרבא כדי לטרוח בביעור חמץ ועשיית המצה, כן יש לפרש לפי דברי הר"ב, והתי"ט דרך בדרך אחרת:

עד הנץ החמה. מדהוצרך ב"ה לפרש דבענין זה לא מחמרינן כולי האי ושרי עד הנץ החמה, ש"מ דתחילת היום הוא מעמוד השחר כמו שהוכחתי בפ"ג משנה ב', דאי לא תימא הכי למה הוצרך ב"ה לפרש עד הנץ החמה, לשתוק מיניה, כי פשיטא דעד אותה שעה יהיה מותר להיות שעדיין ליליא הוא:

משנה ז

מושיבין שובכין לתרנגולים בי"ד. ירושלמי (ה"ח כט.) הא במועד אסור. והשתא אתי שפיר דתרנגולת שברחה דבמועד מוקמינן לה בש"ס (דף נה:), להאי דיוקא קאי:

ותרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה. פי' הר"ב, בחול המועד. ה"ט דקתני ברישא בי"ד ואח"כ שנה זה סתם, ובגורפין לפני בהמה חזר ופירט בי"ד, משום דהפסיק בזה דאיירי בחול המועד, ולפי זה לא נח בעיני מ"ש התי"ט לשבש לשון הר"ב ולומר דס"ל דואם מתה מושיבין אחרת תחתיה בי"ד אייריי, ושתיבת בי"ד חסר מפירושו, שהרי לישנא דמתניתין אינו מוכיח כן, ועל הסוברים כן יש לי לתמוה בזה:

משנה ח

וכורכין את שמע. דומה למרכיבין דקלים, לכן סמכם לאהדדי. ועוד דכורכין את שמע הוה תדיר מגודשין לפני העומר, ולא נשנה קודם מרכיבין דקלים כל היום, משום דאגבו נשנה במסכתא זו:

משנה ט

גירר עצמות אביו. אחר שכלה הבשר, וזה עשה לכתחילה לכפרה לבזות העצמות דווקא, ע"ש דכתיב (יחזקאל לב, כז) ותהי עוונותם על עצמותם. כן נלע"ד. והתי"ט דרך דרך אחרת, וכתב כמו כן שבחניטת המלכים מוציאים אברים הפנימיים וממלאים אותם בשמים ומרקחות וכו'. ואנו אין לנו אלא מאי דאמור רבנן וז"ל הזוהר סוף פרשת ויחי (דף רנא.) אמר ר' אבא וכו' ארחא דמלכין וכו' ובגין לקיימא גופא עבדי דא, ועבדי חניטה דא מגו ומברא, מגו דשווין ההוא משחא על טבורא והוא עאל בטבורא לגו ואשתאיב במעוי וקאים ליה לגופא מגו ומברא לזמנין סגיאין, ויעקב הכי הוה בקיומא דגופא והכי אצטריך וכו' ע"כ:

והודו לו. במשנה זו קתני בכל בבא ובבא והודו לו ולא הודו לו, משא"כ במיחו ולא מיחו דמתניתין דלעיל, וטעם שינוי זה נראה משום דהדברים הנזכרים במתניתין דלעיל הוו דברים התדירים והווים תמיד, לכך כילל את כלם במיחו ולא מיחו אחד, משא"כ דברים אלו שלא נעשו אלא פעם אחת, ועל כל דבר בפני עצמו אחר שנעשה הודו או לא הודו:

פרק ה

משנה א

תמיד נשחט וכו'. הנני בא למלאות מה שחיסר התי"ט בביאור הצללים אלו, על כי אין דבריו ז"ל מובנים אלא למי שבקי בחכמת התכונה ולא לאיש בער ולא ידע כמוני, ואגלה אזנך בדרך קצרה בצורה זו והיא כי הא' היא הארץ באמצע. והג' היא אפודת המזלות. וקו ח"ט הוא קו חצי יום, שבעבור השמש הזורח מפאת מזרח ומסומן באות ב' והולך למערב תחת אותו קו הוא חצי היום, על כי עלה רביע גלגל היומי, והוא הגלגל המסומן מארבע צדדיו מזרח מערב צפון ודרום. ושני האותיות שהם ד' וה' הם שני המזלות אחד גדי ואחד סרטן, אשר עד שם מתרחק השמש מאמצע רוח מזרח מכאן ומכאן בשנים עשר חדשים, כל חדש עובר תחת מזל אחד, נמצא שמהלכו הוא לעולם במרחק שיש בין שני הקוים המסומנים ע"י נקודות, אחד יוצא ממזל גדי ואחד יוצא ממזל סרטן, ולכן

לאלו השוכנים בין שני הקוים אשר הם מסומנים ע"י נקודות יעבור השמש על ראשם בהכרח פעם אחת בשנה, ובהגיע השמש תחת קו ח' ט' שהוא קו חצי יום לכל העומדים תחתיו לא יטה צלם לא למזרח ולא למערב, כי השמש עומד עליהם באמצע השמים ממש ומחלק הרקיע לשני חלקים שוים חלק אחד למזרח וחלק אחד למערב, אבל לא יהיה כן לצד צפון ודרום כי אם בעברו תחת קו ו"ז, שבאותו חצי יום מחלק הרקיע לארבע חלקים שוים, אבל בשאר הקוים חוץ ממנו אינו כן, ולכן בעברו על נקודת י' כ' ך' יהיה צל העומדים תחת ל' מ' ט' נוטה לדרום בחצי היום, על כי השמש עומד עליהם לצפון, וכן להפך, ואם ימצאו דייורים חוץ משני עגולות סרטן וגדי לא יראו השמש עלי ראשם לעולם, ולכן לעולם יהיה צלם נוטה לצפון בהיות השמש דרומי להם, ולשכנגדם בדרום בהיות השמש צפוני להם, ומ"מ לעומדים תחת משוה היום והוא קו חצי היום שרשמתי בח"ט, בהגיע אותו חצי יום לא יהיה צלם נוטה לא למזרח ולא למערב, אע"פי שאין השמש עלי ראשם כשאר השוכנים תחת אותו הקו, מהטעם שכתבתי לעיל ודי לך בהערה זו:

משנה ב

הפסח ששחטו שלא לשמו. לא כלל השחיטה עם שאר העבודות, משום דלא דמיא להו דהיא כשרה בזרים:

משנה ג

לטמאים ולטהורים. לפי גירסא זו צ"ל דקדים הפסול לכשר משא"כ באחריני, לרמוז דטמאים הם לפעמים כטהורים לשחוט עליהם לכתחילה, והוא כשרוב הקהל טמאים:

משנה ה

שורה שכלה כסף כסף. האי כסף כסף פירושו הוא כמו שורות שורות, וכן זהב זהב, משום דאין השורה עשויה כסף ולא זהב, אלא היא של בני אדם שכלי כסף או של זהב ביד כל אחד מהם, שייך שפיר למימר כסף כסף זהב זהב. והכי פירושא דמתניתין בדקדוק, והכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בזיכי כסף ובזיכי זהב, ואלו השורות היו משונים, יש שורה שכלה כסף כסף ויש שורה שכלה זהב זהב, ולא היו מעורבים אפילו כלי אחד של כסף בשורה של זהב או איפכא. א"נ יש לפרש והכהנים עומדים וכו' ובזיכי זהב, והשורה שכלה כסף כסף והשורה שכלה זהב זהב, לא היו מעורבין שתהיה בסוף שיעור שורה של כסף כסף דהיינו אחר ג' אנשים שבידם כלי כסף (כי זהו שיעור שורה כמשאז"ל (עי' יומא פז. ועי"ע ביצה יד:) על פסוק (איוב לג, כז) ישור על אנשים) שיעור שורה של זהב זהב, ויהיו השורות זו אצל זו, אלא היו השורות זו אחורי זו.

ותלמידי שבגוריצ"אה י"ה שאלו לי ואיך אפשר לטעות ולומר שתהיה שורה של כסף ושל זהב זו בצד זו, הלא ע"י קבלת המלא וחזרת הריקן מתערבין כלי הכסף בשורה של זהב וכן איפכא, וכבר אמרנו ששיעור השורה היתה כלה כסף או כלה זהב, ואע"ג שיש לדחות ולומר דהא דאמרינן שהיתה כלה כסף או כלה זהב היינו מתחילה כשהיו מכינים את עצמם וממתינים לבעלי פסחים, אבל אח"כ לא היו מקפידים על התערובת, ודייקא נמי דקתני לא היו מעורבים דמשמע מתחילה, ולא קתני דלא היו מתערבים דמשמע לעולם, ובש"ס נמי (דף סד:) הכי גרסינן, מ"ט, אילימא דילמא שקלי דדהבא ומעייל דכספא, הכא נמי דילמא שקלי בר מאתן מתקלי ומעיילי בר מאה, אלא דהכי שפיר טפי, ע"כ. דמשמע דבעת קבלת הדם היו עומדים כך משום ייפוי ולא משום חשש מורידן בקדש, דהם לא היו מריקים הדם מכלי לכלי שיקרא מוריד בקדש אם מריקו מכלי זהב לכלי כסף וכן אם מריקו מכלי כבד לכלי יותר קל, אלא מחליפים הכלים זה בזה, ולפי זה נמצאו היות השורות בעת קבלת הדם מעורבות מכלי כסף וזהב, מ"מ לא אמנע מלכתוב דבר אחר שפירשו הם, שאם אמת הדבר דבריהם נראין מדברי, והוא דקמ"ל התנא, דלא היו השורות מעורבין אפילו זו אחרי זו, כלומר שתהיה שורה אחת של כסף ואחרי' של זהב, וכן כיוצא בזה, אלא היו כל השורות של כסף זו אחר זו, וכל השורות של זהב זו אחר זו, ולא נמצא שם שום שורה של כסף בין השורות של זהב, וכן איפכא:

משנה ז

אע"פי שלא שלשו מימיהם. פי' רש"י וכתבו התי"ט לא גמרו פעם שלישי, ע"כ. מכלל דהתחילו, וטעמא איכא לפרש כן, דאל"כ אמאי תני כלל שלשו, דאם בא לומר דמה שהיו שונין לבד לאו דווקא, ה"לל סתם ואם גמרו היו חוזרין חלילה, דאין טעם לומר דשלשה פעמים מותרים לקרותה שם ולא יותר:

במקומה עומדת. דווקא, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד (יומא כה.) משא"כ בהר הבית ובחיל, ה"ט דברישא תנן וישבה לה וכלל החיל בישיבה זו:

פרק ו

משנה א

אבל צלייתו והדחת קרביו. לא זו אף זו קתני:

משנה ב

כלל אמר ר"ע וכו'. סירכא דפ' י"ט דשבת משנה א' נקט, משום הכי לא תני זה הכלל וכו'. ועיין מ"ש בפרק ט"ו דשבת מ"ב ד"ה כלל ותבין:

משנה ג

במרובה ובטומאה. טומאה לא שכיחי שיהיו רוב הקהל טמאים כמו שבת ומרובה, משום הכי שנא מסידרא דרישא ושנאה בסוף, ואזלה לה הרגשת התי"ט:

פרק ז

משנה ב

אמר ר' צדוק מעשה וכו'. בש"ס (דף עה.) הקשו דהוי מעשה לסתור, ומשני חסורי מחסרא וכו', כמ"ש הר"ב. מכאן מוכח דכל היכא דתנן אמר ר"פ, אינו כמשיב אדברי ת"ק, כגון הכא דלא תנן אמר ר' צדוק והלא מעשה וכו', וכן לא תנן ר' צדוק אומר מעשה וכו', אלא תנן אמר ר' צדוק מעשה, דאינו חולק, דאי הוה חולק בלשון זה, אמאי קא מקשה הש"ס מעשה לסתור, וקא מוקים לה בחסורי מחסרא, להוי לסתור כפשטא דמתניתין, דהא לסתור ולחלוק את"ק אתא, אלא ודאי דהלשון מוכיח דאינו חולק:

מעשה. ומעשה לא קתני אלא מעשה, ש"מ דאינו ראיה למה שמפורש ברישא, אלא דין אחר הוא בענין השנוי ברישא:

על האסכלה. מנוקבת, הר"ב. ואיירי בענין שאין הפסח נוגע בברזל כמ"ש התי"ט, ואצטריך לאשמועינן דלא תימא דחיישינן דילמא אתי לאחלופי באינה מנוקבת, או דילמא אתי להפוך השפוד המונח עליה, ומגיע הפסח בברזל האסכלה ולאו אדעתיה, ועוד קמ"ל דאע"ג דאין בין הפסח לברזל כי אם כחוט השערה, לא אמרינן דמצלי מחמתיה הואיל ואינו נוגע בו:

האסכלה. מנוקבת קרי לה אסכלה סתם, לאשמועינן דלענין מקח וממכר תרויהו בשם אסכלה סתם מקרו:

משנה ג

ואם צלי הוא. חם, בש"ס (דף עו.) הכי משמע:

משנה ד

העומר ושתי הלחם ולחם הפנים. אע"ג דלחם הפנים תדיר, הקדים העומר משום דהתבואה נעשת עומר קודם שנעשת לחם, וסמך שתי הלחם אליו משום דדומה לעומר שמתיר חדש:

זבחי שלמי צבור. הקדים לשעירי ראשי חדשים התדירים מהם, לסמכם ללחם, לרמוז דהם הכבשים הקרבים על הלחם בעצרת כמ"ש הר"ב:

משנה ז

הנזיר ועושה פסח וכו'. לגבי אין הציץ מרצה על טומאת הגוף, אית בעושה פסח רבותא, דהותרה טומאת הגוף אצלו ברוב הקהל טמאים יותר מבנזיר, משום הכי שנאו אחר הנזיר:

משנה ח

בחצרותיהן וכו'. מדלא תנן סתם בבתיהם אלא הזכיר חצרות וגגות, נראה דקמ"ל שצריך לשרוף אותו במקום שיתבייש קצת, כי יתראה העשן כיון ששורפו במקום מגולה, וישאלו בני אדם עליו מה הוא, כדי שיהיה נזהר פעם אחרת:

בשביל ליהנות מעצי המערכה. הא דלא תנן בשביל שלא ליהנות מעצים שלהם, דזו היא כוונת הציקנים, וכמו שכתב התי"ט בשם התוספות (דף פא: ד"ה נטמא) דאילולי כן היו נמנעים מלשרוף ואתו בהו לידי תקלה. הוא משום דרצה התנא לרמוז לנו, דלפני הבירה דווקא התירו להם ליהנות מעצי המערכה, דאם באו לשרוף בחצרותיהן מעצי המערכה אין שומעין להם כדאיתא בש"ס (דף פב.), ואע"ג דאף בשנותו להפך הוה שמעינן דבר אחר, והוא שאם בא לשרוף לפני הבירה מעצי עצמו אין שומעין לו כדאיתא בש"ס (שם), מ"מ ניחא ליה לתנא לאשמועינן הא דשכיח, משא"כ שריפה לפני הבירה מעצי עצמו, משום דבהא איכא תרתי לטיבותא לגביה, שאינו מתבייש כי שורפו בביתו, ואינו נהנה מעצים שלו, משא"כ לשרוף מעצי עצמו לפני הבירה דאיכא תרתי לרעותא, ששורף מעצי עצמו, וגם שמתבייש לפני הבירה, דמהאי טעמא קנסו למי שנטמא פסחו שלם או רובו כדאיתא בש"ס (שם), ולכן לא שכיח מי שיבקש לעשות כן:

משנה ט

תעובר צורתו. הנותר נקרא כן על כי באורך הזמן צורתו משתנית:

משנה י

חל ששה עשר להיות בשבת. באותו זמן שהיו מקדשים על פי הראיה יכול לחול:

פרק ח

משנה א

שחט עליה בעלה ושחט עליה אביה. ובסיפא תנן, שחט עליה אביה ושחט עליה בעלה. וצ"ל דמאי דשכיח נקט, דבהיותה בבית בעלה דרך הבעל לשחוט בשבילה יותר מאביה,

אבל משהלכה רגל א' לבית אביה דרך אביה לשחוט בעדה, כי קא סבור שכמו כן תעשה באותו חג המצות ללכת אצלו, ומהאי טעמא דרכו של בעל לאחר:

משנה ב

ישחט טלה וגדי. ובריש תנן שחט גדי וטלה, לרמוז דשניהם שקולים, כדאמרינן (שהש"ר פ"ד ה, פיס' א) בהוא משה ואהרן. הוא אהרן ומשה:

ויאמר אם גדי אמר לי רבי וכו' ואם טלה אמר לי רבי וכו'. בשחיטה מקדים טלה לגדי, ובאמירה תלי הגדי לרבו קודם הטלה, ונראה דקמ"ל דלכתחילה ישחוט העבד בתחילה מה שנראה לו יותר שלא היה כן דעת רבו, דשמא יבא רבו בתוך כך קודם שישחוט השני ויאמר לו בזה השני אני רוצה ולא יצטרך להתנות עליו:

משנה ה

בשמיני שלו. משום דבו תלוי הטהרה, שיכול להביא קרבנותיו ואינו צריך להמתין עוד הערב שמש, קתני שלו, משא"כ בשביעי. והא דקתני באשה בשני שלה, משום דשני סתם שני בשבת הוא וזה אינו, אבל בשביעי דזב אין לפרש שביעי בשבת, דהא שביעי שבת הוא ושבת מקרי בכל מקום, ואע"ג דשלשי סתם נמי שלשי בשבת הוא, לא חש התנא עליו דגילה לנו אשני וה"ה לשלשי, וה"ט נמי דלא קתני בשמיני שלה בזבה כמו בזב, כי די לו לתנא במאי דרמז לנו בזב:

משנה ז

של מאה. מנין זה הוא מנין מסויים, ויותר ממנין זה לא שכיח שיתמנו על גדי או טלה אחד שהוא קטן בהיותו בן שנה, וכמעט אינו מגיע לכזית לכל אחד, ורבותא קמ"ל בהזכירו המנין, דאע"ג דאף אם לא יאכל כל אחד מהם כזית, במאה אנשים אפשר להיות כלו נאכל, מ"מ אין שוחטין עליהם:

משנה ח

אונן טובל ואוכל וכו'. לאשמועינן דין הטבילה שנאו פעם אחרת, אע"ג דנזכר דינו במשנה (לעיל מ"ו):

השומע על מתו וכו'. אגב אוכל בקדשים נשנה הכא, ועוד קמ"ל דמותרים לאכול בחגיגת ארבעה עשר:

גר שנתגייר. אפילו נולד מהול נקרא פורש מן הערלה, וכדתנן (נדרים פ"ג מי"א) הנודר מהערלים אסור במולי אומות העולם:

מן הקבר. מן המת לא קתני אלא מן הקבר, כי הערלה היא קבר העטרה, כי נכסת בה כאדם הנקבר בקבר, וסימניך קב"ר עם ג' אותיותיו הוא בגי' ער"לה:

פרק ט

משנה א

שגג או נאנס וכו' שאלו פטורין וכו' ואלו חייבין וכו'. מהאי טעמא נמי לא כללם בבבא אחת:

משנה ב

מן המודעית ולחוץ. בהיותו עומד מן המודעית ולחוץ בנץ החמה של יום י"ד, מקרי דרך רחוקה:

מן המודעית ולחוץ וכו'. כתב הרב שהוא מהלך ט"ו מילין רחוק מירושלם, ומהלך זה הולך אדם בנוני ביום בנוני, דהיינו בתקופת ניסן ותקופת תשרי שהימים והלילות שוים מהנץ החמה עד חצי היום. הכי איתא בש"ס (דף צג:). ומכאן נמי יש להוכיח נגד דברי התי"ט (לעיל פ"ג מ"ב) שרצה לומר שהרמ"בם והר"ב קא מחשבי הי"ב שעות זמניות מהנץ החמה ועד שקיעתה לבד, שהרי לדבריו אלו מהנץ החמה ועד חצי היום יש שם ששה שעות, ואם המהלך הזה של ט"ו מילין הוא עושה אותו בשש שעות, נמצא שהולך בכל שעה שני מילין וחצי, והנה כבר אמרנו לעיל בפ"ג משנה ב' דהרמב"ם כתב שמעמוד השחר ועד הנץ החמה יש שעה וחומש זמנית, וא"כ על פי חשבון זה שיעור מהלכו באותו זמן הוא שלשה מילין דווקא, שהרי בשעה אחת הולך שני מילין וחצי שהם חמשה חצאי מיל, ובכל שעה יש חמשה חמשים, נמצא מהלך בכל חמש שעה חצי מיל, ולכן כשתוסיף מהלכו של חומש שעה על השעה, יעלה בידך עוד חצי מיל, בין כלם ג' מילין, ואיך אומר בש"ס שמהלכו באותו זמן הוא ד' מילין, והלא אינם אלא ג', אלא ודאי צריך לומר שמהנץ החמה עד חצי יום הם פחות ששה שעות, ומכיון שאנו מחלקים אלו הט"ו מילין בפחות ששה שעות נמצא היות מהלכו בשעה אחת יותר משני מילין וחצי, ולפי זה מהלכו מעמוד השחר ועד הנץ החמה הוא יותר משלשה מילי כמ"ש לעיל בפ"ג ע"ש:

משנה ה

ונאכל בחפזון. וכדי שלא נטעה לומר דהואיל ונאכל בחפזון מש"אכ פסח דורות, דאין זמנו לילה אחד כמוהו, קתני בלילה אחד. וכל הדברים האלה אינם בפסח דורות חוץ מלילה אחד דנשנה מהטעם שכתבתי, ובתר הכי קתני הדבר שהיא בפסח דורות ואינה בפסח מצרים, והוא איסור אכילת חמץ שנאסר משעת שחיטת הפסח ואילך עד שבעה ימים, ודבר זה אינה בפסח מצרים אלא כמו שנזכר בברייתא (דף צו:) יום אחד. זה

הוא פשטא דמתניתין, ואין כאן חסרון כמ"ש הר"ב, דאין לטעות ולומר דמאי דקתני ופסח דורות נוהג כל שבעה דקאי אאכילתו, דא"כ הל"ל ופסח דורות כל שבעה, דהא אבבא שלפניה דקתני ביה ונאכל קאי, ובש"ס (שם) נמי לא אמרו על משנה זו חסורי מחסרא אלא הכי קאמר, ופי' רש"י הכי משמע. ובמ"ש בישוב לילה אחת, נחה קושית התוספ[ו]ת(א) (שם. ד"ה נאכל) שהקשו אמאי נשנית כלל, הואיל ודינא הכי אף בפסח דורות:

משנה ז

המפריש פסחו. בע"פ, בהכי איירינן מסתמא הכי משמע בש"ס (דף צח.) כמו שפירש רש"י בה, ובנו דנקט דהוא אחד מהמתאבלין עליו, בדווקא מתנייא, דנפקא מיניה טובא כדאיתא בש"ס כמה אוקמתות בענין זה:

בנו. ראוי ליורשו, ואע"פי שלא נמנה הוה אמינא דהוי כאילו נמנה עמו על כי הכל שלו, קמ"ל, וכ"ש שאר קרובין:

משנה ח

ויביא בדמי היפה שבהן ממין זה ובדמי היפה שבהן ממין זה. פי' הרמב"ם ז"ל המשל בזה, כי אם נתערב פסח עם שתי עולות, מניחים השלשה כבשים עד שיפסלו, ומוכרם אחד אחד וידע איזה מהם דמיו יותר, ונאמר על דרך הדמיון שישוה האחד דינר והשני דינר וחצי והשלשי שני דינרים, נמצאו בידיו מן הג' כבשים ד' דינרים וחצי, אז יתחייב להביא ג' בהמות, ב' מהם בשנים שנים דינרים, ואחד בשנים דינרים וחצי, וזהו אמרם ויפסיד המותר מביתו, יקריב מהם שתים לעולה, ואחת שהיתה בשנים דינרים (וחצי) שלמים, עכ"ל. אבל לרש"י והר"ב משל אחר בענין זה, ואף כי לא פליגי כמ"ש לקמן, מ"מ כדין עשה הרמ"בם לפרש מתניתין במשל הזה, וחדוש גדול אשמעינן מיניה שלשון המשנה הכריחו, והוא שבאמרה ויביא בדמי היפה שבהן ממין זה, משמע דכל מין קרבן צריך שיהיה שוה כדמי הבהמה היפה, דשבהן תנן לשון נקבה, דקאי אבהמה ולא אמין שהוא לשון זכר, וה"ג בכל הספרים, ובאמרה ויפסיד המותר מביתו ולא קאמרה אם יש בו מותר יפסיד מביתו, ש"מ שלעולם יש בו מותר להפסיד, וזה אינו אלא אם כן נאמר שכל בהמה צריך להביא כדמי היפה שבבהמות, שאם תאמר שיהיה די שיביא כל מין כדמי היפה שבבהמות, אפשר לפעמים שלא יהיה בו מותר כלל, כגון שנתערב פסח אחד בשני עולות, והיפה שבהן שוה שלשה דינרין והשנים אחרים כל אחד שוה דינר וחצי, שעל פי זה כשיביא כל מין כדמי היפה שבכלם, לא יצטרך להביא כי אם שני עולות השוים בין שניהם ג' דינרין, ושלמים השוה ג' דינרין, כי דיו שיהיה כל מין

העולה שוה כדמי הבהמה היפה, ולפעמים יותרו לו מעות להפיל לנדבה, כגון שהטובה שבהם שוה שלשה והשתים רעות שנים שנים, שישאר בידו דינר להפיל לנדבה, אלא ודאי הוא כמו שאמרנו שכל בהמה צריך שתהיה שוה כדמי הבהמה היפה, וא"כ למה הזכיר התנא ברישא המין הואיל והכל תלוי בפרטות הבהמה ולא בכללות המין, אלא ודאי אתא לאשמועינן דגם למין צריך לחוש שיהיה כל מין שוה כדמי היפה שבמינין, והיינו כדמי היפה שבבהמות, בהיות כל מין מבהמה אחת, ומאי קמ"לן התנא בהא הלא כשמביא כל בהמה כדמי היפה ממילא הוי כל מין כדמי היפה, ומה רצה התנא לרמוז לנו בגילוי זה, אם לא שנאמר דנפקא מינא בהיות שני בהמות במין אחד כמשל שהביא הרמ"בם ז"ל, דאע"ג דיצא מידי ספק במה שיביא שלשה בהמות של שנים שנים שכל אחת היא כדמי היפה שבהן ויקריב שנים לעולה ואחת לשלמים, מ"מ לא יצא ידי חובת התנא שחייבו שיהיה כל מין שוה כדמי היפה שבמינין, שהרי השני עולות לפחות בין שניהם היו שוים מתחילה שני דינרים וחצי, והוא מקריב שלמים השוים שנים לבד, ולכן אנו מחייבים אותו שיביא בהמה של שנים וחצי לשלמים שהוא שווי המין היפה שבשני מינים אלו, והעולות (שאם) [שהם] המין האחר אע"ג דשנים הם לגבי דין בהמה, מ"מ לענין דין המין כאחד חשיבי שהרי מין אחד הם, והנה בין שניהם הם שוים יותר מהמין היפה שבהם, שהרי הם שוים ארבעה דינרים:

וטעמא דמלתא דצריכים אנו לחוש למין, אע"ג דכבר יצא מידי ספק במה [ש]שחט לבהמה היפה, הוא משום גזרה דשמא למחר יתערבו לו שני בהמות עולה ושלמים שאחד שוה שנים וחצי ואחד שוה שנים, והוא יאמר אתמול אירע לי כיוצא בזה והם לא חייבוני להביא כי אם שלמים של שנים אף כי הרבתי בעולה, היום נמי ארבה בעולה ואביאנה בת ארבע והשלמים כדקאי קאי ואביא בת שנים, והוא לא ידע כי אתמול ע"י רבוי העולה יצא מידי ספק בהמה יפה על כי מין העולה היתה של שני בהמות, מש"אכ היום שהיא בהמה אחת ואפשר שהיא היתה הבת שנים, ושל שלמים היתה א"כ בת שנים וחצי ואינו יוצא ידי חובה בשלמים של שנים:

וא"ת א"כ נחייבהו במשל שהביא הרמ"בם להביא שלמים של שלשה דינרין וחצי, משום דדילמא יחשוב בלבו שזהו שווי שני העולות, ושהשלמים לא היו מתחילה שוים אלא אחד, ואם יארע לו תערובות כזה בשני בהמות לבד יאמר אתמול נפטרתי בעולת שוה ארבע ובשלמים שוים שנים וחצי היום נמי אעשה כן, וזה הוא שלא כדין דדילמא אותה שהיתה שוה שלשה וחצי היא היתה של שלמים והאחרת השוה אחת היתה העולה, אין זו קושיא דבשלמא כשאינו מרבה במין אחד מדמי היפה כלל, כגון שהיה מביא

במשל הרמ"בם שהדמי היפה לא שוה כי אם שנים. שלמים של שנים, איכא למיחש שיבנה הכלל שאמרנו מראשו ויחשוב שזה היה מתחילה שווי השלמים ומזה מוציא ששווי העולות היה כמו שאמרנו, ויהיה סבור שלעולם אינו צריך להוסיף על מין זה של שלמים כלל, אבל כשאנו מרבים עליו בכל שני המינים ונאמר לו שיביא שלמים של שנים וחצי, אם ת"ח הוא יודע טעמא דמלתא ואינו טועה מזה למקום אחר, ואם עם הארץ הוא הואיל ויצא מכלל שווי הראשון שבשני המנים כי הרבה על שניהם, אינו מוצא ידיו ורגליו לידע מה זה ועל מה זה, ולכן בכל תערובת שאירע לו אתי למשאל על כי אין בידו על מה לסמוך לעשות מדעתו, ולכן לא חששו רז"ל להא הואיל ועיקרא דמלתא דחששו למין הוא משום גזרה לבד, כי מידי ספק הבהמות כבר יצא במה שמביא כל בהמה בדמי היפה שבהן, כן נלע"ד אף כי שמעתי בלשון הרמ"בם פ"א, על כי לשאר הפירושים צריך להטעות הלשון טעות גדול:

משנה ט

אם שלו נשחט ראשון הוא אוכל משלו והם אוכלים עמו משלו. כתב הר"ב, ושלהם יצא לבית השריפה, ע"כ. ואדתנן בסיפא כשלא ידוע איזה נשחט ראשון סמיך, דאתיא במכ"ש, דהא התם אינם אוכלים עמו ואפילו הכי ישרף, כ"ש הכא דכבר אוכלים עמו, ומשום הכי לא הוצרך התנא להזכירו הכא בפירוש. וכה"ג י"ל בבבא דאמר להן אם אחרתי:

עמו משלו. משום דבבבא זו לא נזכר בפירוש ששלהן יצא לבית השריפה, צריך לפרש התנא ולומר עמו משלו, דלא תימא שמשלהן אוכלין, אלא שצריכים לאכול אותו עמו בחבורה אחת אע"פי שהוא אוכל משלו ולא משלהן, ואע"ג דבבבא דאם אחרתי נמי לא מתפרש יציאת פסחו של יחיד לבית השריפה, ואע"פכ קתני הן אוכלין משלהן והוא אוכל עמהן, ולא פירש עמהן משלהן, י"ל דתו לא צריך כי אריש סמיך דשם פירש בענין שלא נטעה:

משנה י

חמש חבורות של חמשה חמשה ושל עשרה עשרה. שני מניינים אלו הם כנגד שני אותיות ראשונות של שם י"ה, ושני אותיות אלו הם המשמרים האיש ואשה שזכו בזווגם, כי היוד באיש וההא באשה (עי' סוטה יז. וברש"י ד"ה שכינה ביניהם), וזכות זו עמד עלינו ביציאת מצרים כמו שאז"ל בזכות נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים מה היו עושים וכו' כדאיתא במדרש (עי' שמו"ר פ"א יב. ועי"ע סוטה יא:). ועוד יש במנין זה רמז לעשר

מכות שלקו המצרים במצרים שכל מכה היתה של חמש מכות, דהכי ס"ל לר"ע דהלכתא כוותיה מחבירו:

פרק י

משנה ג

הביאו לפניו מטבל. פירוש דבר שמטבלים בו, בחזרת. כלומר עם חזרת, ולא פירט התנא מה יעשה בהם כמו שלא פירט בסיפא גבי הביאו לפניו מצה וכו', כי פשוט הוא דכדי לטבול ולאכול מביאים אותם, וזה הטבול והחזרת ישב על השלחן כדי לטבול ולאכול בו עד שמגיע לפרפרת הפת, כנל"עד דלא כדרך שפירש התי"ט כי דוחק הוא:

משנה ד

אנו מטבילין וכו'. תנא לבסוף אחר אכילת צלי, משום דרצה לשנות זה אחר זה כל אנו אוכלין:

משנה ה

(ב)**דברים אלו**. צ"ל שלפניו היו והיה מורה אותם באצבע, דאי לאו הכי קשה מאי אלו, הא תני ליה סיפא ואלו הם דר"ל שמותיהם של הג' דברים:

פסח מצה ומרור. אע"ג דטעם מרור קדים לכולהו, הקדים פסח לכלם, משום דמצה ומרור דכסדר הזה נשנו בקרא, מיניה ילפי כמ"ש התי"ט:

מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים. יש לקיים גירסא זו על פי מה שידענו שהיו ישראל במצרים משוקעים במ"ט שערי טומאה, ושאם ח"ו היו מתעכבים עוד רגע כממריה היו נכנסים ב"מ בשער הנ' ולא היו יוצאים משם לעולם ח"ו, ולכן אפיית העיסה שהתקינו לצידה לדרך בעודה מצה טרם תחמיץ גרמה להם שיגאלו, שאם היו ממתינים לה עד שתחמיץ לא היו נגאלים עוד כמ"ש:

משנה ח

אפיקומן. פי' הר"ב, אפיקו מיני מתיקה. לכאורה העיקר חסר מן התיבה, ונראה דנוטריקון שלו כך הוא, אפיקו מן, פירוש דברים הדומים למן דכתיב ביה (שמות טז, לא) וטעמו כצפיחת בדבש:

משנה ט

הפסח אחר חצות מטמא את הידים. לא כללו בהדי פיגול ונותר, משום דלא אתי ככ"ע כמ"ש התי"ט, מש"אכ פיגול ונותר:

פסחים מתחיל באלף ומסיים בואו, כי באלף הששי כימי צאתנו ממצרים יראנו ה'

נפלאות:

ועוד אלף רומז לתורה, שעליה כתיב (תהלים קה, ח. ועי' רש"י שם) דבר צוה לאלף דור. ועוד היא נקראת אור כהתחלת המסכתא, דכתיב (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור. והוא[ו] רומז למילה כידוע ליודעי חן, ויפה היא רמוזה בתיבה אחרונה של המסכתא הזאת שהיא תיבת זו, כי הז' רומזת לגילוי עטרת היסוד אשר היא שביעית לבנין על ידי המילה. והוא רומז לגלוי היסוד עצמו ע"י הפריעה שהוא הששי לבנין כידוע כל זה ליודעי חן, ואלו השתי מצות תורה ומילה הם שעמדו עלינו ביציאת מצרים (ע' שמו"ר פי"ז ג, פרדר"א פכ"ט), והם הם אשר יעמדו עלינו בגאולה העתידה כמבואר כל זה בדברי רז"ל (עי"ש):

ויהיה זה מאי דרמז לנו קרא באמרו (שיה"ש ז, א) שובי שובי השולמית. כלומר שובי מן הגלות בזכות המילה, שובי בזכות הפריעה דאי לאו הכי הוי כאילו לא מל (עי' שבת פי"ט מ"ו), השולמית, כלומר כנסת ישראל אשר על ידי המילה שנתוסף להם ה' אברים הרמוזים בהא של השולמית נקראת שלימה, וכמש"אזל (עי' נדרים לב: תנחומא קרח פי"ב) באברהם אבינו שנתוסף בו ה' מהאי טעמא, שלא נקרא שלם עד שמל. שובי בזכות תורה שבכתב, שובי בזכות תורה שבע"פ, אשר הם מושרשים ונכללים בכ"ב אותיות, וזהו ונחזה ב"ך, דהוא גמ' כ"ב. מה(ו) תחזו בשולמית, בשני מצות אלו שאתם אומרים לה שובי שובי בזכותם, כלומר מאן לימא לן שיש כח בשני מצות אלו לגאלם. ומשני כמחולת המחנים, כלומר כמו שראינו במחולת המחנים הרומז ליציאת מצרים, דנחלקו ישראל בשירה לשני מחנות אנשים לבד ונשים לבד, דכן כתיב (שמות טו, כ) אחר השירה ותקח מרים הנביאה וגו' ותצאנה כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות. שבזכות שני מצות אלו נגאלו וזכו למחול מחולה זו וכדאמרן, כן נראה בגאולה העתידה. ולא הזכיר קרא השיר הנזכר בשני המחנות, אלא המחול שאינו מפורש אלא במחנה הנשים, לרמוז דהם היו עיקר הנס כמשאז"ל (סוטה יא:) בזכות נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים. והם יהיו גם כן עיקר בגאולה העתידה כמשאז"ל (עי' ברכות יז.) על פסוק (ישעיה לב, ט) נשים שאננות קומנה. ובאמת על פי דרכנו הם גורמים לשני מצות אלו כמאמרם ז"ל (יבמות סב:) השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה. משא"כ כשרחים בצוארו שאז עוסק בתורה, וכשהיא ממהרת להזריע שמזרעת תחילה יולדת זכר כמשז"ל (נדה לא.) ואז חייב אביו למולו כדכתיב (ויקרא יב, ג) וביום השמיני ימול בשר ערלתו. כל זה חדשתי בסעודת מילה אחת פה ליוורנו, שאירעה בשבוע זו אשר הייתי מעתיק המסכתא הזאת, ולכן קבעתיו פה שלא כדרכי שלא יאבד זכרו מאחר שכבר ספרי חושב

מחשבות נחתם:

ועוד אמר תלמידי כמ' ישראל לוי בטריאסטי, דהאלף שבראש המסכתא תרמוז לליל ראשונה של פסח שחייב לאכול מצה. והויו שבסופה לששה ימים אחרים שהיא רשות:

סליק מסכת פסחים. עם מצות ומרורים לחים:

צור הוציא לישראל מגלות ומפחים.

על כי עבדו לאל במילה ובפסחים: